

ANKARA ÜNİVERSİTESİ AYAŞ MESLEK YÜKSEKOKULU
ASG 109 SOSYAL GÜVENLİĞE GİRİŞ DERSİ

Öğretim Görevlisi Yusuf Can ÇALIŞIR

DERS PLANI

- GİRİŞ
- SOSYAL GÜVENLİĞİN FİNANSMAN KAYNAKLARI
- SOSYAL GÜVENLİĞİN FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

⇒GİRİŞ

✚ Sosyal güvenlik, piyasada elde edilen gelirin yeniden dağıtımını açısından önemli bir araçtır. Sosyal güvenlik sistemleri, gelirin dikey (gelir grupları arasında) ve yatay (gelir grupları içinde) yeniden dağılımını sağlamaktadır. Sosyal güvenlik sistemlerinin geliri yeniden dağıtma gücü arttıkça, toplumsal eşitsizliklerin azaltılmasında daha etkili olacağı aşikârdır. Bu gücün belirleyicilerinin başında ise sosyal güvenlik sistemlerinin finansman yöntemleri ve bu finansmanı sağladığı kaynaklar gelmektedir.

✚ Sosyal güvenliğin finansmanını sağlamada kullanılan birçok finansman kaynağı mevcut olmakla birlikte, temelde “primler” ve “vergiler” olmak üzere iki finansman kaynağı bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, diğer kamu gelirleri de üçüncü bir finansman kaynağı oluşturmaktadır.

✚ Diğer taraftan, sosyal güvenlik kurumlarının kaynaklardan elde ettikleri gelirler, büyük meblağlara ulaşabilmektedir. Bu fonların, sosyal riskin ortaya çıkması halinde, sosyal sigorta yardımları adı altında sigortalılara ve bunların hak sahiplerine yeniden dağıtımını söz konusu olmaktadır. Ancak, gelirlerle giderler arasında bir dengenin kurulması da zorunludur. Bu konuda genellikle birbirinden ayrı iki yöneme başvurulmaktadır. Bunlar; dağıtım ve kapitalizasyon yöntemleridir. Bu doğrultuda sosyal güvenliğin finansman kaynakları ve finansman yöntemleri açıklanacaktır.

⇒Sosyal Güvenliğin Finansman Kaynakları

1.Prim Gelirleri

✚ Prim gelirleri hemen hemen tüm ülkelerde kabul edilmiş bir gelir kaynağıdır. Sosyal güvenlik kuruluşları kanunlara uygun olarak belirlenen oran ve tutarlarda üyelerinden prim adı altında gelir elde etmektedir.

✚ Prim gelirlerinde esas olan; işçilerin, işverenin ve devletin belli oranlarda sosyal güvenliğin finansmanına katılmasıdır. Sosyal güvenlik sisteminin finansmanına, bireysel sorumluluğun bir sonucu olarak işçinin, işçinin verimli çalışmasında birinci derecede avantajlı hale gelen işverenin ve sosyal devletin bir gereği olarak devletin katkı sağlaması gereklidir.

2. Vergi Gelirleri

✚ Sosyal güvenliğin finansmanı, vergiler yoluyla da sağlanabilir. Ancak bunu başarabilmek için kapsamlı bir sosyal güvenlik sisteminin bulunması, diğer bir ifade ile sosyal güvenlik sistemlerinin bütün nüfusu kapsaması gerekir.

✚ Vergi gelirleri ile sosyal güvenliğin finansmanında dikkat edilmesi gereken asıl konu ne zaman prim gelirlerine, ne zaman vergi gelirlerine başvurulması gerektiği ve vergi gelirlerine başvurulurken de hangi verginin ülke ekonomisi için uygun olduğudur. Çünkü vergi gelirleri ile sosyal güvenliğin finansmanı yönetiminin başarılı olabilmesi, ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik durumla yakından ilgilidir. Ülke ekonomisi düşünülmeden uygulamaya konulacak yeni vergiler, olumsuz sonuçlara yol açması olasıdır. Bu nedenle birçok ülke aile yardımı, yoksullara yardım gibi bazı sosyal risklere karşılama vergi gelirleri ile finansman yönetimini kullansa da, emeklilik aylığı, hastalık sigortası, işsizlik sigortası gibi risklerin finansmanında prim gelirleri ile finansman yöntemi kullanılmaktadır.

3. Diğer Kamu Gelirleri

✚ Devletin sosyal güvenliğin finansmanına katılımı, sadece belirli vergi gelirlerinden pay ayırma biçiminde olabileceği gibi farklı biçimlerde de olabilir. Devlet, sosyal güvenlik kurumlarına, bütçe gelirlerinden pay ayırabilir, sosyal güvenlik kurumlarına vergi bağışıklıkları sağlayabilir veya sosyal güvenlik açıklarını kapatmak amacıyla, transfer harcamaları gerçekleştirir.

⇒ Sosyal Güvenliğin Finansman Yöntemleri

1. Dağıtım (Yılı Yılına Finansman) Yöntemi

✚ Savaş sonrası çoğu sanayileşmiş ve gelişen ülke, dağıtım sistemini esas alan sosyal güvenlik sistemlerini oluşturmaya yönelmiştir. Bu politika özellikle yaşlı gruplar arasında fakirliği azalmış, genç ve gelecek nesile ait büyük birikimleri yeniden dağıtmıştır. Bu dağıtım gençlerden yaşlı nesillere doğru gerçekleşmiştir.

✚ Dağıtım yöntemi (pay-as-you-go), esas itibarıyla bir yılın gelirleri ile aynı yılın giderlerini denkleştirme esasına dayanmaktadır. Bazı uygulamalarda bir yıl yerine daha kısa veya daha

uzun sürelerde toplanan primlerin yine bu dönemlerde gerçekleşen harcamalara (ivaz ödemeleri ve sosyal güvenlik giderlerine) ayrılması da söz konusu olabilmektedir. Diğer bir ifade ile bu sistemde, bir sigorta dönemi içerisinde toplanan prim gelirleriyle aynı dönemde emekli aylığı alanların ya da bir sonraki dönemdeki emekli aylığı alacak olanların maliyetlerinin finanse edilmesi temel alınır. Bu sisteme literatürde PAYG (pay-as-you-go) denilmektedir.

✚ Dağıtım yönteminin hareket noktası, toplanan primlerin enflasyondan dolayı değer kaybına uğramasını önlemektir. Bu açıdan dağıtım yöntemi, belir bir yılın gelirlerinin, yine o yılın giderlerine tahsis edilmesi ilkesine dayandırılmıştır. Diğer bir ifadeyle, belirli bir dönemin prim gelirleri, aynı dönemdeki sigorta yardımları ile diğer giderlerin karşılığını oluşturur. Yöntemin temel amacı, sosyal ve ekonomik risklere karşı toplumun bütün bireylerine güvence sağlamaktır. Dolayısıyla dağıtım yönteminde fonların oluşumu, beklenilmeyen ve istisnai durumlarda kaynaklanan harcamaların karşılanmasına yönelik olup, fonların belirli yatırımlara dönüştürülerek gelir getirmeleri ve bunların yeni sigortalıların sosyal güvenliklerine harcanması söz konusu değildir. Prim ödeyenler, gelecekteki ivaza hak kazanmaktadır.

✚ Dikkat edilirse, yöntem bir sosyal grubun bireyleri arasında dayanışma ilkesine yaslanmaktadır. Çünkü aktif sigortalı (halen çalışan ve prim ödeyen) grubu, pasif sigortalı (çalışmayan ve sigorta yardımı alan) grubuna yapılan yardımları finanse etmektedir. Bu iki grup arasındaki ilişki, demografik, teknik ve hukuksal etkenlerle sürekli değişkenlik göstermektedir. Prim ödeyenlerin sayısı, yardım alanlardan fazla ise, prim oranlarının düşürülmesi ya da yardım miktarının yükseltilmesi söz konusu olabilecektir. Tersine bir durumda, yani prim ödeyenlerin sayısındaki azalma, ya prim oranlarında bir artışa ya da sigorta yardımlarının miktarında bir düşüşe neden olacaktır. Bu bakımdan dağıtım yönteminin işlerliği, belirtilen etkenlerdeki dengeyi zorunlu kılmaktadır. Dengenin bozulduğu dönemlerde, sosyal güvenlik kurumlarının finansman sorununun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bundan dolayı, dağıtım yöntemini benimseyen ülkelerde, özellikle son yıllardaki olumsuz gelişmeler (işsizlik, yaşlı nüfustaki artış vb.) devleti, ulusal bütçeden veya dolaylı vergilerle sosyal güvenliğin finansmanına katkıda bulunmaya zorlamıştır.

✚ Dağıtım yöntemi, özellikle hastalık ve analık sigortalıları gibi geçici risklere karşı güvence sağlanan sigorta kollarına uygun düşmektedir. Neticede dağıtım yöntemi, karmaşık hesaplama işlemlerini ve toplanan fonların işletilmesi gibi sorunları ortadan kaldıran ve para değerindeki düşmelere karşı güven veren oldukça basit bir yöntemdir.

2. Kapitalizasyon (Fon Biriktirme) Yöntemi

✚ Kapitalizasyon veya fon biriktirme yöntemi, sosyal risklerin ileride doğuracağı ödemeleri karşılayabilmek için bir fon oluşturulması esasına dayanır. Yöntemin temelinde matematiğe dayalı aktüeryal hesaplar yatmaktadır. Yöntemin amacı ise, piyasadaki cari faiz haddini esas alarak bugünkü gelirin ilerideki belli bir tarihte ulaşacağı kapitalize değerini hesaplamaktır.

✚ Dünyada kapitalizasyon yöntemi ilk olarak 1981 yılında kamu prim programında reform yaparak (fonlama prim programını) tam olarak uygulayan ülke Şili olmuştur. Daha sonra 1990'lı yıllarda birkaç ülke Şili'de uygulanan yöntemin bazı bölümlerini uygulamaya koymuşlardır. Brezilya, Meksika ve Peru bunlardan birkaçıdır.

✚ Bu yöntemde fonun oluşturulması, bireysel olabileceği gibi toplu da olabilir. Bireysel kapitalizasyon yönteminde, her sigortalı adına, sigortalının kendisinin ve işverenin ödediği primler, sigortalının kurumdaki kişisel hesabına geçirilmektedir. Bu hesapta biriken paralar, ileride aynı şahsa yapılacak ödemelerin karşılığını oluşturur. Bu yöntem, dayanışma ve sosyal risk yükünün bireyler arasında dağıtımını ilkesine ters düştüğü için, sosyal güvenlik sistemlerince terk edilmiştir. Toplu kapitalizasyon yönteminde ise, sosyal güvenlik kurumuna ödenen primler, ortak bir fonda toplanır ve sigortalılara öteki hak sahiplerine yapılacak yardımların karşılığını oluşturur. Belli bir dönemde toplanan primler yine o dönem içinde dağıtımını söz konusu değildir. Bu nedenle, fonda toplanan meblağlar büyük rakamlara ulaşmaktadır. Fonların işletilmesinde elde edilen faiz vb. gelirler, ileride yapılacak sigorta yardımlarının finansmanını kolaylaştırmaktadır. Bu yöntem, aynı zamanda, her sigortalıya toplanmış fonda kendisine ileride yatırım yapılacağı yönünde bir hukuksal güvence de getirmektedir. Diğer taraftan, fonların işletilmesi, giderek yatırımlara yönelmesi bakımından ülke ekonomisine de yarar sağlamaktadır.

✚ Kapitalizasyon yöntemi genelde özel sigortalarda kullanılan bir yöntem olmasından dolayı uzun vadeli sigorta kollarında rahatlıkla uygulanabilmektedir. Çünkü bu sigorta kollarında riskler daha uzun ve geç bir zaman diliminde ortaya çıktığı için büyük fonlar oluşabilmektedir. Fakat bu sistem gelirin yeniden dağılımına izin vermeyen bir yapı içermesinden ve sosyal transferlere sınırlı düzeyde imkan tanımasından dolayı dağıtım sistemine göre ikinci planda yer almakta ve kimi zaman dağıtım sisteminin bir tamamlayıcısı, kimi zamansa alternatifini olarak kullanımlarına rastlamak mümkündür. Sosyal güvenliğin dünyadaki uygulamalarına bakıldığında da dağıtım yönteminin çoğunlukla geçerli olduğu görülmektedir.

TABLO:1. Çeşitli Ülkelerde Uygulanan Sosyal Güvenlik Planları ve Finansman Yöntemleri

Ülke	Uygulanan Plan Adı	Finansman Yöntemi
Almanya	Eyalet Prim Biriktirme	Dağıtım Yöntemi
Arjantin	Sosyal Güvenlik	Dağıtım Yöntemi
Avustralya	Kamu Primleri	Dağıtım Yöntemi
Avusturya	Sosyal Güvenlik Primleri	Dağıtım Yöntemi
Belçika	Sosyal Güvenlik Primleri	Dağıtım Yöntemi
Brezilya	Özel Sosyal Güvenlik	Kapitalizasyon Yöntemi
Çek Cumhuriyeti	Kamu Prim Hesapları	Dağıtım Yöntemi
Danimarka	Kamu Prim Sistemi	Dağıtım / Kapitalizasyon Yöntemi
Fransa	Eyalet Prim Hesapları	Dağıtım Yöntemi
İrlanda	Sosyal Güvenlik Sistemi	Dağıtım Yöntemi
İspanya	Sosyal Güvenlik Sistemi	Dağıtım Yöntemi
İsviçre	Eyalet Primleri	Dağıtım Yöntemi
İtalya	Sosyal Güvenlik Primleri	Dağıtım Yöntemi
İzlanda	Sosyal Güvenlik Sistemi	Dağıtım Yöntemi
Lüksemburg	Sosyal Güvenlik Primleri	Dağıtım Yöntemi
Meksika	Bireysel Fonlama Hesapları	Kapitalizasyon Yöntemi
Peru	Özel Prim Sistemi	Kapitalizasyon Yöntemi
Polonya	Kamu Prim Planları	Dağıtım Yöntemi
Portekiz	Sosyal Güvenlik	Dağıtım Yöntemi
Slovakya	Kamu Primleri	Dağıtım Yöntemi
Şili	Bireysel Prim Hesapları	Kapitalizasyon Yöntemi
Türkiye	Kamu Prim Hesapları	Dağıtım Yöntemi
Yeni Zelanda	Sosyal Güvenlik	Dağıtım Yöntemi
Yunanistan	Sosyal Güvenlik Primleri	Dağıtım Yöntemi

Yararlanılan Kaynaklar

Ali Güzel / Ali R.Okur / Nurşen Caniklioğlu (2014), **Sosyal Güvenlik Hukuku**, Beta Yayınları, Yenilenmiş 15. Bası, İstanbul, s.75-85.

Binhan Elif Yılmaz (2014), **Sosyal Güvenlik Ekonomisi**, Der Yayınları, İstanbul.

Haluk Egeli (2013), **Parafiskalite ve Parafiskal Yükümlülükler**, Altın Nokta Yayınevi, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, İzmir.

İsmail Güneş / Soner Yakar, **Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye’de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi**,

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cusosbil/article/viewFile/5000001009/5000001700>

Mikail Altan / İsmail Aslanlar, **Sosyal Güvenlik Kuruluşlarımızın Özel Sigorta Şirketleriyle Entegrasyonu Temelinde Bir Özelleştirme Modeli**, Reasürör, S:42, Ekim 2001, http://www.millire.com/dergi/SAYI_42.pdf